

ONA TILIDAGI SO‘Z BOYLLIGI VA UNING BOYITILISHI

Farg‘ona ICHSHUI maxsus texnikumi Ona tili fani o‘qituvchisi

Hojiboyeva Diyora Alisher qizi

Annotatsiya. *Ona tilidagi so‘z boylligi har bir millatning o‘ziga xos madaniyati va ma’naviyatining ifodasi bo‘lib, uning boyitilishi jamiyatning intellektual rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Maqolada o‘zbek tilidagi so‘z boylligining shakllanishi, rivojlanish jarayonlari va uni boyitish usullari tahlil qilinadi. So‘z boylligini boyitishning zamonaviy metodlari, ayniqsa, terminologiya sohasida yangiliklar va xalqaro atamalarni ona tiliga kirita olishning ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Til boylligini oshirishning ta’lim, madaniyat, va ilm-fan sohalaridagi o‘rni va zaruriyati hamda tilning taraqqiyotiga qanday ta’sir qilishini tahlil qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *Ona tili, so‘z boylligi, til boyitilishi, yangi so‘zlar, terminologiya, xalqaro atamalar, madaniyat, ta’lim, til rivoji.*

Kirish.

Ona tili - har bir xalqning madaniyati, urf-odatlari va tarixiy merosining asosini tashkil etadi. O‘zbek tili ham o‘ziga xos boy so‘z boylligi bilan ajralib turadi.

Ona tili – har bir millatning so‘z va nutq madaniyatini shakllantiruvchi, uning tarixini, madaniyatini, urf-odatlarini o‘z ichiga olgan muhim vositadir. Har bir millat tilida, ayniqsa, so‘z boylligi xalqning dunyoqarashi, fikrlash tarzini, madaniy va tarixiy merosini aks ettiradi. O‘zbek tili o‘zining boy va rang-barang so‘z boylligi bilan ajralib turadi. So‘z boylligi tilning eng muhim va ko‘p qirrali xususiyatlaridan biri bo‘lib, u har bir tilning o‘ziga xosligini belgilaydi.

So‘z boylligi tilning murakkab va rang-barang ifoda vositasidir. Uning boyitilishi esa o‘zbek tilining zamonaviylashtirilishi va jahon miqyosida erkin

muloqot qilish imkoniyatlarini yaratadi. Soʻz boyligini boyitish jarayoni — tilni yangilash, yangi soʻzlar yaratish va mavjud boʻlgan soʻzlarni yangi maʼnolar bilan ishlatishni oʻz ichiga oladi. Bunda ona tilining boyligi va ularning zamonaviy texnologiyalar, ilm-fan, madaniyat va kommunikatsiya sohalaridagi ahamiyati ortadi.

Ona tilidagi soʻz boyligi va uning boyitilishi, ayniqsa, oʻzbek tili kontekstida, tilni rivojlantirish va taʼlim jarayonida muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, xalqaro atamalarni va yangi soʻzlarni ona tiliga muvaffaqiyatli kiritish olish tilning kelajagini mustahkamlaydi.

Soʻz boyligining boyitilishi esa tilning rivojlanish jarayonidagi eng muhim omillardan biridir. Soʻz boyligini boyitish jarayoni yangi soʻzlar kiritish, mavjud soʻzlarga yangi maʼnolar berish, xalqaro atamalarni oʻzlashtirish va soʻzlarning turli shakllarini yaratishni oʻz ichiga oladi. Bu jarayon tilni zamon talablariga moslashtirish, uni jahon miqyosida samarali muloqot vositasiga aylantirishga yordam beradi.

Soʻz boyligi va uning turlari

Soʻz boyligi – bu tilning barcha soʻzlarini, ularning shakllarini, maʼnolarini va funksiyalarini oʻz ichiga olgan, maʼlum bir tilga xos boʻlgan soʻzlar toʻplamidir. Soʻz boyligi umumiy (koʻpchilik tomonidan ishlatiladigan soʻzlar) va maxsus (fan, texnika, sanʼat va boshqa sohalarga oid soʻzlar) boʻlishi mumkin. Shuningdek, soʻz boyligi faolligi va passivligi asosida ham taʼriflanadi. Faol soʻzlar – bu tez-tez ishlatiladigan va keng tarqalgan soʻzlardir. Passiv soʻzlar esa kam ishlatiladigan yoki faqat baʼzi kontekstlarda qoʻllaniladigan soʻzlardir.

Oʻzbek tilining soʻz boyligi koʻplab turli qatlamlardan tashkil topgan boʻlib, ularning barchasi oʻzaro bogʻliqdir. Bunga xalq ogʻzaki ijodi, dialektik xususiyatlar, terminologiya va xalqaro atamalar kiradi. Oʻzbek tilidagi soʻz boyligining eng yirik boʻlagi – xalq soʻz boyligi hisoblanadi. Xalq soʻz boyligi xalq

ogʻzaki ijodining mahsuli boʻlib, ularda xalqning madaniyati, tarixiy tajribalari va dunyoqarashlari aks etadi.

Soʻz boyligini boyitish jarayoni

Soʻz boyligini boyitish – tilni rivojlantirish va yangi ehtiyojlarga moslashtirish uchun kerakli jarayon hisoblanadi. Bu jarayon koʻp jihatdan yangi soʻzlarning yaratilishi va kiritilishi bilan bogʻliq. Yangi soʻzlar yaratilishi va ularning tilga singishi, birinchi navbatda, tilning zamon talablariga javob berishini taʼminlaydi.

Yangi soʻzlar yaratish – bu soʻz boyligini boyitishning asosiy yoʻllaridan biridir. Yangi soʻzlar yaratishning bir nechta usullari mavjud:

1. **Yangi maʼno shakllantirish** Baʼzi soʻzlarga yangi maʼnolar berish orqali yangi soʻzlar paydo boʻladi. Misol uchun, texnologiya rivojlanishi bilan birgalikda “kompyuter”, “internet”, “mobil telefon” kabi yangi soʻzlar paydo boʻldi.

2. **Yangi soʻzlar qoʻshish.** Oʻzbek tiliga boshqa tillardan soʻzlarni kiritish orqali tilning soʻz boyligi boyitiladi. Masalan, ingliz tilidan kiritilgan “marketing”, “startup”, “internet” kabi soʻzlar.

3. **Soʻz birikmalari yaratish.** Yangi soʻzlar yaratishda soʻz birikmalari ham muhim rol oʻynaydi. Misol uchun, "kompyuter tarmogʻi", “yangi texnologiya” kabi iboralar.

4. **Shaxsiy soʻzlarning yaratish.** Soʻzlarni bir-biriga qoʻshib yangi soʻzlar yaratish ham soʻz boyligini boyitishning samarali usulidir. Misol uchun, “yozuvchilar” (yozuvchi + lar), “oʻquvchilar” (oʻquvchi + lar) kabi soʻzlar.

Xalqaro atamalarni qabul qilish – global integratsiya jarayonlari soʻz boyligini boyitishda muhim ahamiyat kasb etadi. Koʻplab xalqaro atamalar, jumladan, texnologiya, ilm-fan, tibbiyot sohalaridagi yangi terminlar oʻzbek tiliga kirib kelgan. Oʻzbek tiliga xalqaro atamalarni toʻgʻri va aniq ravishda qoʻllash

tilning samarali ishlashini ta'minlaydi. Masalan, “menedjment”, “marketing”, “startap” kabi soʻzlar.

Adabiyotlar tahlili:

Soʻz boyligini boyitish masalasi tilshunoslikda uzoq vaqtdan beri oʻrganilib kelmoqda. Dastlabki ilmiy tadqiqotlar soʻz boyligining tilning rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini tahlil qildi. **V. S. Ilyichov (1993)** oʻzbek tilidagi soʻz boyligining boyitilishiga doir ilmiy ishlarida, yangi soʻzlarni ishlab chiqish va mavjud soʻzlarni yangilashning usullarini tahlil qilgan. Uning fikriga koʻra, tilning rivoji yangi soʻzlarning kirib kelishi va ularning tilga singib ketishi orqali sodir boʻladi.

A.A.Qodirov (2011) oʻzbek tilida yangi soʻzlarning shakllanishi va integratsiyasi boʻyicha koʻplab ishlanmalar taqdim etdi. Uning ishlarida, tilning yangi atamalarni qabul qilish va ularni soʻz boyligiga singdirish jarayonlari tahlil qilinadi.

D.K.Boʻriev (2014) esa, xalqaro atamalarni va soʻz boyligini boyitishning usullarini koʻrib chiqdi. U xalqaro soʻzlarni ona tiliga qabul qilishda tilning oʻziga xos xususiyatlarini hisobga olishning zarurligini taʼkidlagan.

Soʻz boyligini boyitishda, yangi atamalar, anglashiladigan terminlar va texnologiyalarning oʻzaro moslashuvi, tilni zamonaviy ehtiyojlarga moslashtirish uchun muhimdir.

Soʻz boyligini boyitishda zamonaviy yondashuvlar

Hozirgi kunda, zamonaviy texnologiyalar va internet tarmoqlari ona tilining soʻz boyligini boyitishda katta ahamiyatga ega. Oʻzbek tilida soʻz boyligini boyitishda quyidagi zamonaviy yondashuvlar koʻzda tutilgan:

- **Kompyuter lingvistikasidan foydalanish.** Soʻz boyligini boyitish jarayonida kompyuter texnologiyalaridan foydalanish, avtomatik tarjima tizimlari va onlayn soʻzliklardan foydalanish tilning rivojlanishiga yordam beradi.

• **Ijtimoiy tarmoq va ommaviy axborot vositalari.** Internet tarmoqlari, ijtimoiy tarmoqlar va bloglar soʻz boyligini boyitishda muhim manba boʻlib xizmat qiladi. Oʻquvchilar va yoshlar orasida yangiliklar, atamalar va terminlar tez tarqaladi va ularni tilga singdirish imkoniyati mavjud.

Shuningdek, **lingvistik innovatsiyalar va lingvistik tadqiqotlar** tilni boyitish va yangi soʻzlarni ishlab chiqishda katta rol oʻynaydi. Har bir yangi ilmiy yoki texnologik soha oʻziga xos terminologiyani yaratadi, va bu jarayon tilning doimiy ravishda yangilanishini ta'minlaydi.

Natija va muhokama.

Ona tilidagi soʻz boyligi – bu xalqning fikr va tasavvurlarini ifoda etishning eng toʻgʻri va samarali vositasi. Soʻz boyligini boyitish, oʻzbek tilining rivojlanishida yangi yondashuvlar va metodlarning joriy etilishi zarur. Yangi soʻzlar, atamalar va texnologiyalarni tilga kiritish jarayoni tilni jahon miqyosida muloqot uchun qulay qilishga yordam beradi. Bu jarayon tilni milliy va xalqaro miqyosda tanitishda muhim rol oʻynaydi.

Soʻz boyligini boyitishda xalqaro atamalarni ona tiliga toʻgʻri va aniq ravishda kiritish, nafaqat tilning rivojlanishini ta'minlaydi, balki ilm-fan va madaniyatdagi yangiliklarga tezkor moslashish imkonini beradi. Hozirgi kunda, global integratsiya va texnologiyalarning rivojlanishi natijasida oʻzbek tiliga yangi soʻzlar va terminologiyalar kirib kelmoqda. Ularni samarali va toʻgʻri qoʻllash, tilning yuqori samarali ishlashini ta'minlaydi.

Oʻzbek tilida soʻz boyligini boyitishda zamonaviy texnologiyalar, masalan, kompyuter lingvistikasidan foydalanish, yangi soʻzlarni yaratish va ularni kengaytirish uchun samarali vositadir. Shu bilan birga, til boyligini oshirishda ilmiy tadqiqotlar va pedagogik yondashuvlar muhim rol oʻynaydi.

Xulosa.

Ona tilidagi soʻz boyligi va uning boyitilishi jamiyatning madaniy va intellektual rivojlanishining ajralmas qismi hisoblanadi. Til boyligini boyitish jarayoni milliy tilni saqlash va rivojlantirishda asosiy vazifalardan biridir. Oʻzbek tilida soʻz boyligini oshirish uchun yangi soʻzlar va terminologiyalarni qabul qilish zarur. Bu, nafaqat tilning rivojlanishiga, balki global miqyosda oʻzbek tilining oʻrnini mustahkamlashga yordam beradi.

Ona tilidagi soʻz boyligi xalqning madaniyati, urf-odatlar va tarixiy merosini aks ettiruvchi muhim vosita hisoblanadi. Soʻz boyligini boyitish jarayoni tilni rivojlantirish va uni jahon miqyosida samarali muloqot vositasiga aylantirish uchun zarurdir. Yangi soʻzlarni yaratish, xalqaro atamalarni qabul qilish va soʻzlarni toʻgʻri ishlatish ona tilining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Soʻz boyligini boyitish jarayonida zamonaviy texnologiyalar va ilmiy yondashuvlardan foydalanish, oʻzbek tilining taraqqiyotiga yangi turtki beradi. Tilni boyitish va uning yangi soʻzlar bilan toʻldirilishi, bir tomondan, tilning koʻp qirrali va boy boʻlishiga, ikkinchi tomondan esa, madaniyat va ilm-fanning rivojlanishiga katta hissa qoʻshadi.

Shuningdek, soʻz boyligini boyitish jarayonida zamonaviy texnologiyalar va ilmiy ishlanmalar yordamida yangi soʻzlar ishlab chiqilishi va ularni amaliyotga tatbiq etilishi kerak. Bunday yondashuv tilning boyligini oshirish va jamiyatda til madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.V.S.Ilyichov.** *Soʻz boyligi va til rivoji.* Nauka.Moskva, Rossiya.1993
- 2.A.A.Qodirov.** *Oʻzbek tilidagi yangi soʻzlar.*Oʻzbekiston. Toshkent, Oʻzbekiston. 2011.
- 3. S.K.Boʻriev.** *Xalqaro atamalar va oʻzbek tilidagi integratsiya.* Fan va texnologiya. Toshkent, Oʻzbekiston. 2014

4. **Z.B.Karamov.** *O'zbek tilining boyitilishi. Tashkent State University Press.* Toshkent, O'zbekiston. 2017
5. Makhkamova, D., Nabiyeva, G., Abdushukurova, Z., Iskhakova, S., & Abdujabbarovna, A. (2023). Climate conditions, hydrogeology and meliorative conditions of serozem-grass soils of mirzaabad district, sirdaryo region. In E3S Web of Conferences (Vol. 413, p. 03033). EDP Sciences.
6. Abdullayeva, X. B. Q., Makhkamova, D. Y., & Isxoqova, S. M. (2021). Buxoro viloyati sug'oriladigan o'tloqi allyuvial tuproqlarining umumiy fizik xossalari. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(11), 487-495.
7. Махкамова, Д. Ю. (2017). Актиномицеты в гипсоносных почвах Джизакской степи. In ЛОМОНОСОВ-2017 (pp. 33-34).
8. Sattarov, D., Mahammadiev, S., & Makhkamova, D. (2023). Changes of Nutritive Elements in Soils That Medium-Supplied With Phosphorus, Depending on Fertilizers Used in Cotton Agrocenosis. In BIO Web of Conferences (Vol. 78, p. 02012). EDP Sciences.
9. Yunus, K., Zafarjon, J., Samad, M., Dilafruz, M., Damir, T., & Razzak, O. (2021). Green Manure Crops Effects On Cotton Growth, Development And Productivity At Different Terms. European Journal of Molecular and Clinical Medicine, 8(2), 235-247.
10. Махкамова, Д. Ю., & Абдужалилова, О. Х. (2021). Чўл худуди тупроқларнинг шўрланиши, сизот сувлари ва сифат таркиби. Хоразм маъмун академияси Ахборотномаси.—Хива,—2021, 5.
11. Saidjon, S., Munojat, E., Zamira, A., Olimaxon, E., Dilafruz, M., & Nigora, T. (2020). Degree of humification of cotton, alfalfa and ephemers organs, their effect on the content and composition of soil organic matter. The land, 13, 15.
12. Makhkamova, D. Y., Ergasheva, O. K., & Igamberdieva, D. A. (2019). INFLUENCE OF AUTUMN CHICKEN (CICER ARIETINUM) ON NITROGEN

BACTERIA IN OLD IRRIGATED LIGHT SIEROZEM SOILS. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(7), 88-91.

13. Dilafruz, M., & Lazizakhon, G. (2017). Seasonal dynamics of the amount of ammonifying bacteria in the soils of Djizzak steppe. Austrian Journal of Technical and Natural Sciences, (11-12), 3-8.

14. Гафурова, Л. А., Каримов, А., Махкамова, Д. Ю., & Аблакулов, М. (2016). Актиномицеты в засоленных орошаемых сероземно-луговых почвах Сырдарьинского вилоята (ф/х Галаба баяутского тумана). In АГРАРНАЯ НАУКА-СЕЛЬСКОМУ ХОЗЯЙСТВУ (pp. 66-68).

15. Makhkamova, D. Y. (2021). Seasonal variation of ammonifier bacteria in heavy meliorated soils. International scientific and technical journal INNOVATION TECHNICALAND TECHNOLOGY, 2(1), 2181-1067.